

ВЕРЕС І. Я.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

УДК 347.78.01

ОЗНАКИ ТА ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТІВ СУМІЖНИХ ПРАВ

У статті проаналізовані ознаки об'єктів суміжних прав, зокрема, похідний характер від результатів творчої діяльності, які охороняються авторським правом; творчий характер об'єктів суміжних прав; об'єктивна форма вираження об'єктів суміжних прав. Запропоновано авторське визначення об'єктів суміжних прав.

Ключові слова: суміжні права, виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення.

В статье проанализированы признаки объектов смежных прав, в частности, производный характер от результатов творческой деятельности, охраняемых авторским правом; творческий характер объектов смежных прав; объективная форма выражения объектов смежных прав. Предложено авторское определение объектов смежных прав.

Ключевые слова: смежные права, исполнение, фонограмма, видеогарма, программа организаций вещания.

In the article the characteristics of the related rights' objects are analyzed, in particular: the derivative character of the creative activity results that are protected by the copyright; creative character of the related rights' objects; objective form of expression of the related rights' objects. The author's definition of the related rights' objects is proposed.

Key words: related rights, performance, phonogram, videogram, program of broadcasting organizations.

Вступ. В умовах сучасного розвитку людства культура, прогрес, добробут суспільства залежать від результатів інтелектуальної, творчої діяльності людини. Охорона суміжних прав – це пріоритетне завдання держави. Одним з найголовніших способів охорони суміжних прав є їх законодавче закріплення. Для удосконалення законодавчого регулювання важливим є науково-теоретичний аналіз ознак і поняття об'єктів суміжних прав.

Об'єкти суміжних прав досліджувалися в працях таких вчених, як У.Б. Андрусів, О.М. Боярчук, Т. Вахонєва, В.А. Дозовцев, О.В. Ієвіня, О.М. Мельник, Р.Б. Шишка, А. Штефан, Н.Є. Яркіна та ін.

Постановка завдання. Аналіз ознак виконання, фонограми, відеограми, програми організації мовлення як об'єктів суміжних прав і формулювання авторського визначення об'єктів суміжних прав.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 449 ЦК України та ст. 35 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», об'єктами суміжних прав є:

1. виконання – це представлення творів шляхом гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні або за допомогою технічних засобів (п. 2 Рекомендацій Державної служби ін-

телектуальної власності щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав (виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) мовлення);

2. фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору (ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»);

3. відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору (ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»);

4. програма організацій мовлення – процес здійснення мовлення (поширення сигналу за допомогою технічних засобів зв'язку) (Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності щодо охорони та захисту прав організацій мовлення).

Доцільно проаналізувати ознаки об'єктів суміжних прав.

1. Похідний характер від результатів творчої діяльності, які охороняються авторським правом.

Суміжні права безпосередньо пов'язані з авторськими правами, саме тому вони називаються суміжними і охороняються одним ЗУ «Про авторське право і суміжні права». Особливістю суміжних прав є те, що вони ґрунтуються на використанні, як правило, об'єктів авторського права. Суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації, інтерпретації, використання творів літератури і мистецтва. Наприклад, поет написав слова пісні, композитор – музику до цієї пісні. Але пісня може бути донесена до слухачів (користувачів) тільки певним виконавцем – співаком. Творчість співака є суміжною творчою діяльністю з реалізації самої пісні. Це не просто використання чужого твору, а його реалізація, якою може бути інтерпретація, подання тощо. Із цієї творчої діяльності випливає право співака на власне виконання пісні, яке одержало назву суміжного права [8, с. 149].

Права виробників фонограм, у свою чергу, виникають при наявності факту вироблення фонограми, де зафіксовано виконання творів, авторське право на які належить особам, що створили його – це автори музики, автори тексту. Також при використанні фонограм їх виробникам необхідно враховувати права виконавців творів, зафіксованих на фонограмі. І нарешті, права організацій мовлення виникають внаслідок створення, наприклад, передач, що запропоновані до ефіру. Тому права, які називають суміжними, не виникають самі по собі, а в результаті попередньої появи авторського права на який-небудь твір, яке, в свою чергу, породжує близьке, але поряд з цим нове суміжне право з авторським правом.

Важливим є положення ч. 2 ст. 36 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якого виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм, виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм). Дане законодавче положення також свідчить про похідний (суміжний) характер прав виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення.

Необхідно також враховувати, що суб'єктами суміжних прав, можуть бути створені самостійні об'єкти, які не містять інших охоронюваних об'єктів. Відносини щодо їх використання не пов'язані з авторськими правовідносинами, оскільки не пов'язані зі сферою використання авторських творів. Незважаючи на це, відносини стосовно таких самостійних об'єктів відносять до предмету інституту суміжних прав.

Прикладами «самостійних» об'єктів суміжних прав є:

- виконання творів народної творчості (фольклору);
- фонограми, що фіксують різноманітні звуки, походження яких не пов'язане із творчою діяльністю людини (різноманітні звукові комбінації, голоси тварин, птахів тощо);
- відеограми, що не містять запису виконання творів: спортивні матчі або змагання, прес-конференції.

Отже, об'єкти суміжних прав можуть мати похідний характер від об'єктів авторського права або мати самостійний характер.

2. Творчий характер об'єктів суміжних прав.

Проаналізуємо окремі об'єкти суміжних прав: виконання, фонограму, відеограму, передачі (програми) організацій мовлення.

Виконання істотно відрізняється від інших об'єктів суміжних прав. Виконання є результатом творчої діяльності. Творчий характер відображається у діяльності, яка породжує нову форму виразу, представлення авторських творів і вирізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Від виконавця потрібні не лише технічні зусилля, але і інтелектуальні потуги, емоційні переживання, внутрішнє осмислення, які залежать від суб'єктивного світосприйняття виконавця. Саме тому виконання різними майстрами творів мистецтва не можуть бути однакові, як і не можуть бути однакові твори різних авторів. Вони індивідуальні, неповторні. Вони творчі. Причиною різного ефекту, який може призвести той чи інший виконавець на глядача і слухача, полягає в його творчих зусиллях, творчому перетворенні твору шляхом надання йому нової художньої форми. Саме ця новизна художньої форми, яка створюється кожним виконавцем творчо, і пояснює ту відмінність впливу виконавців на публіку, яку вони створюють. Творчий характер виконань зазначений у ст. 4 Закону, в якій вказується, то виконавець – суб'єкт творчої діяльності [11, с. 76]. Особливість виконавської професійної діяльності полягає в тому, що сама діяльність і процес творчості збігаються у часі і становлять одне ціле [9, с. 59].

В юридичній літературі склалися дві позиції щодо творчого характеру діяльності виробників фонограм.

Діяльність виробників фонограм в основному має технічний характер. Творчий елемент можна виявити при компонованні окремих уривків звукозапису та в інших подібних випадках, що поєднує процес створення фонограми як об'єкта суміжних прав із авторськими правами укладачів збірок [4, с. 61]. Процес створення фонограми – це, безумовно, результат складної інтелектуальної діяльності, що надає можливість відносити фонограму до об'єктів інтелектуальної власності. Створення фонограми – складний процес інтелектуальної діяльності, що має своїм результатом здійснення звукозапису, тобто фіксація звуків на матеріальних носіях в ідеальному вигляді [4, с. 61]. Об'єктом охорони фонограм є не результат творчої діяльності, а організаційна діяльність у сфері мистецтва, продюсерство, так звана квазітворчість [5, с. 54]. Діяльність виробників фонограм і організацій мовлення не можна вважати творчою, оскільки вони є юридичними особами, а творчість – це інтелектуальний процес, який характерний лише людині [11, с. 45]. Пропонується визначення виробництва фонограм як дій фізичної або юридичної особи, спрямованих на організаційне та фінансове забезпечення здійснення першого звукозапису будь-яких звуків або виконань на будь-якому матеріальному носії [6, с. 11].

Створення фонограм потребує творчого внеску великого кола осіб: звукорежисерів, музичних режисерів, звукооператорів. Цей процес організовує, проводить, фінансує виробник фонограми, який вкладає значні засоби у пошук й розвиток талановитих музикантів й виконавців; у створення самого звукового запису, що потребує значних затрат й творчих зусиль в умовах сучасних технологій даного процесу, а також у виробництво, маркетинг, рекламу й розповсюдження. Саме подібним чином діють безліч рекордінгових компаній на Заході. Використання технічних засобів при виробленні фонограм, не дивлячись на важливе їх значення, є допоміжним фактором [2, с. 5].

Слід проаналізувати також наведені в юридичній літературі позиції щодо творчого характеру відеограми.

Об'єкти суміжних прав загалом є результатом виробничо-технічної діяльності зі створення нової матеріальної форми існування творів науки, літератури і мистецтва; на відміну від об'єктів авторського права вони не втілюють творчих зусиль їхнього творця та є засобом задоволення тільки його майнових, комерційних інтересів [11, с. 4];

Створення відеограм потребує творчого внеску великого кола осіб: звукорежисерів, музичних режисерів, звукооператорів, а використання технічних засобів при виробленні відеограм є допоміжним фактором [2, с. 5].

Неможливо однозначно стверджувати, чи створення відеограми повинне мати ознаки творчої діяльності. У численних випадках воно супроводжується втіленням творчого задуму режисера, оператора, звукооператора й інших осіб, які планують етапи виробництва відеограми та здійснюють певні функції при фіксації зображення. Безумовно, творчою є діяльність режисера монтажу, котрий обирає найбільш цікаві, вдалі фрагменти запису та з'єднує їх в одне ціле, здійснює світлову та звукову корекцію запису для підвищення його якості. Проте монтаж при виробництві відеограми не є обов'язковим етапом її створення, а діяльність зі створення значної кількості відеограм у принципі не має творчого характеру. Наприклад, особа здійснює відеозапис фонтану, що «танцює» під музичний супровід (особа лише обирає точку зйомки або просто натискає кнопку «запис» на своїй камері); домашнє відео [10, с. 18].

Всі ці записи є відеограмами, хоча вони не пов'язані з використанням об'єктів авторського права та їх створення не має творчого характеру. Домашні й любительські відео мають однакову правову охорону з відеограмами, виготовлення яких має ознаки творчої діяльності та які виготовлені на професійному рівні (професійні відеограми).

Щодо творчого характеру програми організації мовлення, в юридичній літературі є також різні позиції

Передача в якості сповіщення – це завжди технічний процес, що не є результатом творчої діяльності. Цілком зрозуміло, що у своїй діяльності зазначені організації мовлення використовують твори авторів, які приймають участь у цьому багатогранному процесі своїм творчим внеском у виробленні передач, програм мовлення. В даному випадку не важливий суб'єктний склад учасників, оскільки одноосібним виробником програм, передач може бути сама організація телерадіомовлення, використовуючи працю найманих робітників на основі трудового договору (контракту), коли права на результати діяльності цих робітників будуть належати організації мовлення.

Для діяльності характерна науково-технічна творчість. Суб'єкт проведення діяльності організації телерадіомовлення не лише використовує можливості сучасної знімальної, записуючої та іншої апаратури, що є знаряддям його творчості, тобто технічні засоби фіксації, відтворення зображень і звуку. Цілком зрозуміло, що без застосування творчих можливостей суб'єкта проведення такої діяльності найновіші, найсучасніші технічні засоби будуть недоторканим вантажем і, вибачте за фразеологію, – купою заліза. Адже, наприклад, особи, що беруть участь у проведенні діяльності, що передбачає теле- чи радіотрансляцію, повинні проявити свою майстерність, своє оригінальне бачення світу, вибираючи та відображаючи той або інший об'єкт трансляції, визначаючи певний спосіб застосування форми представлення.

Наприклад, оператор використовує виразні засоби кадру, план, ракурс, композицію і т. д. Творчо використовуючи зазначені засоби при зйомці, застосовуючи ту чи іншу оптику, оператор відображає певний образ реальності із притаманним йому баченням. Тобто можливо говорити про те, що широкій аудиторії представляється передача, програма, в якій створений образ у такому вигляді, в якому його вбачають виробники таких програм, режисери, постановники, оператори. Зайвим доказом буде нагадування про щорічне вручення Академією мистецтв США премії «Оскар» за кінорежисерську роботу, операторську працю, за кращий звук, кращу телерадіопередачу і т. д. – усе це відбувається в галузі мистецтва. Наявність у двох осіб однакової за технічними показниками апаратури ще не означає однакокий рівень її використання та результату діяльності внаслідок застосування цієї апаратури.

Отже, втілюючи свій задум за допомогою сучасної техніки, талановитий майстер техногенної культури може створити настільки ж унікальні з точки зору їх художньої цінності теле- чи радіопрограму, передачу, як і майстер традиційної культури – живопису, скульптури, твір архітектури та ін. Тому можна зробити висновок, що процесу діяльності організації телерадіомовлення притаманний творчий характер.

Діяльність організації мовлення слід розглядати як творчу або як таку, що носить суто організаційно-технічний характер. Прояв творчого характеру можна простежити при створенні організацією мовлення власного інформаційного продукту. При здійсненні ви-

ключно технічного процесу – трансляції (ретрансляції) контенту як власного виробництва, так і створеного іншими суб'єктами інформаційної діяльності, йдеться лише про технічний характер діяльності [1, с. 5].

Проаналізувавши вищенаведені точки зору щодо творчого характеру об'єктів суміжних прав, можна зробити висновок, що виконання є завжди творчим, щодо фонограм, відеограм і передач (програм) організацій мовлення, вони можуть бути як творчими, так і мати лише технічний характер.

3. Об'єктивна форма вираження об'єктів суміжних прав може бути будь-якою, яка дозволяє сприймати слухом чи зором і відтворювати [7, с. 16].

Виконання як об'єкт суміжних прав може бути як зафіксованим, так і незафіксованим. Сумнівів щодо можливості сприйняття та відтворення зафіксованого виконання не виникає. Незафіксоване виконання може бути сприйнятим. Щодо його відтворення, в літературі стверджується, що таке виконання не піддається відтворенню часто навіть самим виконавцем, особливо якщо воно було творчим, живе виконання створюється кожний раз заново. Створення нової художньої форми свідчить про створення нового об'єкту виконання. Однак ступінь змін, яка здатна привести до створення саме нової художньої форми, може бути здійсненна лише при свідомій поведінці виконавця, яка спрямована на таку зміну. Але якщо він вважає, що створені ним образи оптимальні і найбільш вдалі, то він може зберегти їх в такій інтерпретації. Образи, виконання кожного конкретного твору не народжуються кожен раз спонтанно, вони виникають в процесі творчого пошуку, глибоко осмислені, продумані виконавцем і крім того створені в результаті клопіткого відпрацювання кожного елементу виконання. І якщо той самий вдальний варіант виконання знайдений, то виконавець не тільки бажає його зберегти, але і намагається його відтворити за допомогою неодноразових репетицій. Тому хоча живе виконання і невіддільне від виробничого процесу, але воно все ж таки відтворювальне. Воно відтворювальне самим виконавцем. Сучасний рівень технічних засобів, застосування апаратури посилювача звуку і іншої можливої техніки здатне створити ситуацію, коли безпосереднє виконання без відома і згоди виконавця може бути зафіксоване. Подальше його використання може бути здійснено будь-якими способами і бути причиною порушення прав виконавця. В даному випадку предметом посягання є саме «живе» виконання.

На відміну від виконавців інші суб'єкти суміжних прав (виробники фонограм, відеограм, організацій мовлення) не створюють нової зовнішньої форми, а лише фіксують створену форму, передають її по кабелю чи іншим можливим, як правило, технічним шляхом. Виконавці створюють не нові матеріальні носії, а лише нову форму авторського твору, тому об'єктом правової охорони виступає виконання, а не його запис. С. Кокіна наголошує, що не можна змішувати створення форми та виготовлення матеріальних носіїв цієї форми, інакше потрібно визнавати авторське право за виробниками фонограм, відеограм, видавництвами, типографіями тощо [3, с. 14].

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», фонограма – це звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо); відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо).

Детальніше слід проаналізувати матеріальне вираження програми організації мовлення як об'єкту суміжних прав. Процес теле- і радіовиробництва може здійснюватися або з допомогою попереднього запису і монтажу передач, або шляхом прямої трансляції. Під трансляцією розуміється поширення телевізійних або радіопередач за допомогою технічних засобів зв'язку (ст. 1 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення»). Це поняття охоплює всі способи поширення, включаючи ефірне мовлення (в тому числі супутникове) і мовлення по проводах (в тому числі кабельне). Якщо передача транслюється безпосередньо, то така трансляція є першою об'єктивною формою її існування. А якщо передача готується до запису, то з моменту її аудіо або аудіовізуальної фіксації виникає проміжна об'єктивна форма існування, яка дозволяє її використання як для трансляції, так і в других цілях. Закон йде по шляху визнання передачі об'єктом охорони тільки з моменту її випуску в ефір. Такий підхід

видається обґрунтованим, оскільки передача або програма в цілому потребує охорони від безконтрольного використання у зв'язку з тим, що їх трансляція (яка є одночасно однією з форм існування і способом поширення) забезпечує необмежений доступ до них зі сторони третіх осіб. Малоімовірно, що створена з метою повідомлення в ефір передача стане загальнодоступною до її трансляції, так як це суперечить основній цілі діяльності її виробника. Однак якщо допустити, що організація мовлення буде зацікавлена не в трансляції записаної передачі, а в поширенні її іншим шляхом (у вигляді фонограми або аудіозапису) або захоче до трансляції передати право її використання другому суб'єкту, то в даному випадку об'єкт повинен користуватися охороною як фонограма або аудіовізуальний твір.

Отже, обов'язковою ознакою виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення як об'єктів суміжних прав є об'єктивна форма вираження.

Висновки. Беручи до уваги вищенаведене, об'єктами суміжних прав є виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення, які характеризуються творчим та (або) технічним характером, об'єктивною формою вираження, і, як правило, є похідними від об'єктів авторського права.

Список використаних джерел:

1. Андрусів У.Б. Цивільно-правова охорона прав інтелектуальної власності на програми (передачі) організацій мовлення в Україні : автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / У.Б. Андрусів. – К., 2013. – 20 с.
2. Боярчук О.М. Цивільно-правова охорона суміжних прав в Україні : автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / О.М. Боярчук. – К., 2002. – 20 с.
3. Вахонєва Т. Виконання творів як об'єкт права інтелектуальної власності / Т. Вахонєва // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 9. – С. 11–14.
4. Вахонєва Т. Фонограми як об'єкти права інтелектуальної власності / Т. Вахонєва // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 11. – С. 60–63.
5. Дозовцев В.А. Права на результаты интеллектуальной деятельности: Авторское право. Патентное право. Другие исключительные права / В.А. Дозовцев. – М., 1994.
6. Ієвіня О.В. Цивільно-правова охорона та захист прав виробників фонограм : автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / О.В. Ієвіня. – Одеса, 2005. – 20 с.
7. Мельник О.М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / О.М. Мельник. – К., 2004. – 16 с.
8. Право інтелектуальної власності: академічний курс / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 672 с.
9. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект : [монографія] / Р.Б. Шишка. – Х. : Видавництво НУВС, 2002. – 368 с.
10. Штефан А. Відеограма: досліджуємо правову природу / А. Штефан // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 4. – С. 16–20.
11. Яркіна Н.Є. Суміжні права в авторському праві: автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / Н.Є. Яркіна. – Х., 2000. – 20 с.

